

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Ана Кочева

за дисертационния труд „Лексиката в Речника на Александър Лвович Дювернуа” на Ангелина Стефанова Василева, докторант по български език, задочна форма на обучение, Катедра по български език, Филологически факултет, ЮЗУ “Неофит Рилски”, Благоевград с научен ръководител проф. д-р Антони Стоилов

Данни за кандидата: Ангелина Стефанова Василева е родена на 20.03.1969 г. в Благоевград, завършила е магистърска степен на специалност Българска Филология във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий” (1996 г.). От 01.09.1990 г. до днес работи като главен учител по български език и литература в Средно училище „Св. Св. Кирил и Методий”, гр. Симитли, обл. Благоевград. Притежава Първа професионалноквалификационна степен (СУ „Св. Климент Охридски”, Департамент за информация и усъвършенстване на учители, 2013 г.) В докторантурата е зачислена на 24.06. 2015 (заповед № 1863/ 24.06. 2015 г.), а я завършва на 28.06. 2019 г. Темата на дисертационната ѝ работа „Лексиката в Речника на Александър Лвович Дювернуа” е утвърдена на заседание на Факултетния съвет, с Протокол № 7/23.06.2015 г. и с научен ръководител проф. д-р Антони Стоилов. Междувременно Василева е взела участие в различни национални и международни научни форуми (8 на брой) и има 10 научни публикации, свързани с темата на дисертацията.

Дисертационният труд „Лексиката в Речника на Александър Лвович Дювернуа” (449 с.) е посветен на първия завършен български тълковен речник „Словарь болгарскаго языка по памятникамъ народной словесности и произведениймъ новѣйшей печати” на московския професор славист Александър Дювернуа, данните за който в нашата езиковедска литература са малко и откъслечни, поради което значението му е незаслужено подценено. Трудът се състои от 7 глави, Приложение (в отделно книжно тяло – 305 с.) и в цялостния си вид представлява всеостранен и изчерпателен анализ на значимия и в известен смисъл пионерски труд на Дювернуа.

Още в **Първа глава** авторката прецизно формулира целта, задачите и методите на изследване. Задачите произтичат от необходимостта да се представят съществуващите данни за личността на автора на Речника; да се определи конкретният брой на речниковите статии в Речника и възможно най-точно да се определи броят на основните форми на думите в него; многостранно да се характеризира структурата на речниковите статии; да се проучи и представи спецификата на думите в Речника откъм принадлежността им към частите на речта; да се проучи и представи

спецификата на лексикалните единици в Речника откъм формалните и семантичните взаимоотношения между тях, произхода им и функционалните разслоения.

Поради многоаспектността на поставените задачи в работата доста умело и напълно резонно са използвани различни методи: основно дескриптивен - във връзка с представянето на особеностите на Речника в синхронен план; статистически – за установяване броят на лексикалните единици, разпределението им по части на речта, принадлежността им към граматическите родове и числа и др., и сравнително-исторически – при сравнението на различни пластове лексика. Статистическите данни, които се привеждат, макар и немаловажни и модерни в днешно време, са прекалено подробни и излишно затормозяват изложението с числа, които имат единствено информативен характер. С оглед на факта, че те представят информация, която бързо се забравя, и не е в центъра на внимание от страна и на самата авторка, бих препоръчала тези части значително да се редуцират, за да не натежава излишно, иначе четивния труд. Не обемът, а съдържанието са достойнството в дисертацията на Василева.

Важни и информативни са и другите две части на Първа глава, които осветляват **Българския език в речниковото дело през Възраждането**, (хронологически се проследяват първите опити за съставяне на речници до появата на Речника на Дювернуа) и **Личността на Александър Лвович Дювернуа**, за когото досегашните данни са неоправдано оскъдни. До голяма степен Василева успява да запълни съществуваща празнина.

Втора глава на труда предлага подробно описание на Речника с оглед на неговата структура, историята на създаване, източниците на материал, начините за предаване на семантиката на заглавните думи и за представяне на илюстративния материал. Структурата на речниковата статия с всички нейни компоненти също се подлага на анализ.

В частта, представяща **Строежа на речниковата статия**, авторката следва стройна система, като представя детайлна информация за лексикално-граматическите компоненти. Посочена е ролята на граматическите квалификатори, които дават информация от различно естество, изрично се откроява ценният характер на бележките за произхода на включените в Речника чуждици (т.нар. етимологически квалификатори) в българския език по онова време, т.е. в зората на речниковото дело.

Сполучливи наблюдения авторката има и по отношение на начините за предаване на семантиката в Речника. Съвсем точно е наблюдението, че при значителна част от думите Дювернуа е „успял да определи тяхната еднозначност или многозначност, което му е помогнало вярно да представи аналитичната структура на думата чрез речниковата статия и характера на определенията, дефинициите за значението (описателна, структурно-описателна, синонимна, граматична)“. Посочва се, че

основният начин за предаване на семантиката на думите в Речника е преводът им със съответната руска дума, а когато българската дума няма съответствие в руския език, авторът използва описателни дефиниции. Ценни са наблюденията за семантико-описателни дефиниции, чрез които са представени значенията на етнографските диалектизми, етнографските названия, отразяващи различни страни от българския бит. Забелязан е и другият подход на Дювернуа – да разкрива семантиката на думата чрез т.н. структурно-описателна дефиниция (тълкуване на значението на думата в отношение към нейната мотивираща словообразователна основа). Въсъщност в труда добросъвестно се изброяват всички начини, които авторът е използвал, за да достигне до семантиката на лексемите – чрез дефиниции, чрез използване на синоними, антоними, с омонимни тълкувания и др.

Специална част в работата е отделена на илюстративния материал като градиво на Речника, като правилно е посочено, че той е извлечен главно от публикуваното народното творчество – примери от народната поезия (песни), народната проза (приказки, загадки, басни) и кратките форми, в които в съгъстен вид е представена народната мъдрост – пословици, поговорки и гатанки; от оригиналната художествена литература, представена в различни жанрове; от публицистични текстове (ежедневен печат и периодични издания); от преводната или т.нар. побългарена литература (от френски, немски и руски език); от Библията, както и спорадично от научна литература. Изрично се посочва, че илюстративният материал е най-голям по обем при многозначните думи (съществителни, прилагателни и глаголи), при думите с преносно значение и при служебните думи – предлози, съюзи и частици.

Особено място в дисертационния труд заема глава III, в която думите се анализират от гл. т. на принадлежността им към частите на речта. За изменяемите части са представени данни и за количественото разпределение на принадлежащите им граматически категории. Това, макар и любопитно статистическо наблюдение, изразено в проценти, не е най-същественият принос на труда. Много по-голям интерес представлява корпусът от илюстративен материал, който е приведен тук, като селекцията му показва умението на дисертантката да откроява най-впечатляващата лексика. Съществителните имена, както и в Речника, са най-многобройни и разнообразни по вид и в дисертацията. Те са и граматически охарактеризани откъм род, число, членуване, остатъци от падежни форми. Същият подход се прилага и по отношение на прилагателните, числителните, местоименията, а при глаголите е посочено, че Дювернуа представя спецификата на глаголната лексика чрез шест категориални класа. Основните лексико-граматични разреди са анализирани чрез противопоставянията: лични и безлични глаголи, възвратни и невъзвратни (обикновени) глаголи, производни и

непроизводни глаголи, преходни и непреходни глаголи, едноактни и многоактни глаголи, пълнозначни и спомагателни глаголи.

След това са представени и неизменяемите части на речта, както следва – наречия, предлози, съюзи, частици, междуметия, а таблиците, които докторантката предлага, експлицират нейните наблюдения още по-релефно и убедително.

Особен интерес представлява глава IV, в която се анализира лексиката откъм нейния произход – домашна и заета. Посочени са пластовете на домашната лексика – индоевропейска, общославянска (праславянска), тракийска, прабългарска, старобългарска, както и разнообразните заемки от различни съседни и европейски езици.

Съвсем обяснимо най-голям интерес у мен предизвиква глава V, в която се правят специални наблюдения върху диалектната лексика, архаичната, простонародната, терминологичната, емоционално натоварената лексика и фразеологичните съчетания. Правилен е изводът, че в Речника е трудно да се направи строго разграничение между диалектната и общонародната разговорна лексика, тъй като по онова време книжовната норма е в процес на изграждане. Докторантката се доверява на Дювернуа, който определя географското разпространение на лексемите. Тук бих препоръчала да се използва по-прецизният термин „географската област Македония“, вм. употребения и твърде общ – „Македония“. Тук са анализирани и фразеологичните словосъчетания, които напълно естествено не са заглавни думи, но пък са част от речниковата статия и намират място в нея. Посочени са и най-продуктивните типове фразеологични словосъчетания.

В глава VI обект на проучване са многозначните думи, синонимите, антонимите, омонимите и паронимите. Отново са представят числови данни за броя им. Във втората част на главата внимание е обърнато и върху някои особености в правописа на Речника. Открити са интересни примери за верижна полисемия, а в частите, посветени на синонимията и омонимията, анализът е придружен и с таблици.

Наблюденията и изводите са обект на VII глава. Поставя се акцент върху факта, че Речникът е подробно и прецизно анализиран както от съдържателна гледна точка, така и в композиционно и типологично отношение. Тук статистическата част отново дотежава повече от необходимото и довежда до ненужно набъбване на обема на дисертацията. Тя има други преимущества, които са концентрирани в проучването на формално-семантичните отношения (синонимия, антонимия, омонимия, паронимия), в които встъпват помежду си лексикалните единици; анализ на лексикалните единици откъм произход и функционално разслоение и вс. изброено по-горе. В името на още по-голямата прецизност на терминологичния апарат, бих препоръчала някои незначителни корекции

като замяната на „подвижно ъ“ с „групи ръ/ър, лъ/лъ“, както и използване на термин „задна носова гласна“, вм. „голяма носовка“ (стр. 30).

От казаното става ясно, че докторантката се е справила отлично с поставената задача, извършила е огромна работа по отношение на ексцерпцията, класификацията и анализа на впечатляващия корпус от материали в Речника на Дювернуа. Този труд има и определен лексикографски теоретичен принос за представяне на разнороден материал в речник на целокупния език. Речникът на Дювернуа, отразяващ обемната разностилова лексика на българския език, независимо от неговото ранно създаване, има несъмнени и недостатъчно досега оценени достойнства, разкрити от Василева. Въпреки времевата си отдалеченост той е чудесна прелюдия и дори образец за съставянето на многоаспектен речник, като многотомния Речник на българския език, който продължава да се работи в ИБЕ при БАН, но вече от огромен колектив и за продължително време, поради натрупания през годините нов материал.

В заключение въз основа на изтъкнатите достойнства и приноси моменти давам **висока положителна оценка** за представения дисертационен труд и ще гласувам **за** присъждане на образователната и научната степен *доктор* на кандидатката Ангелина Стефанова Василева.

София,
22.08.2018 г.

Подпис:
/Доц. д-р Ана Кочева/